

Ocena funkcjonowania banków w świetle zmieniających się regulacji prawnych

Radosław Kałużny*

Streszczenie: *Cel* – Wskazanie mierników wykorzystywanych podczas oceny funkcjonowania banków oraz ograniczeń płynących ze zmian regulacji prawnych dotyczących banków.

Metodologia badania – Analiza aktów prawnych, analiza literatury, analiza sprawozdań finansowych opublikowanych przez banki.

Wynik – Wskazanie, jakie ograniczenia wynikają ze zmian w sposobie przygotowywania przez banki danych wejściowych do systemu oceny ich funkcjonowania oraz ze zmian w zestawie wykorzystywanych mierników oceny i algorytmie poszczególnych wskaźników.

Oryginalność/wartość – Krytyczne spojrzenie na dobór mierników oceny banków oraz możliwość dokonywania na przestrzeni kilku okresów porównań w zakresie sposobu funkcjonowania banków.

Słowa kluczowe: sprawozdanie finansowe banku, ocena banku, mierniki oceny dokonań banku, wskaźniki finansowe właściwe dla banku

Wprowadzenie

Banki są obiektami oceny dokonywanej zarówno przez interesariuszy wewnętrznych, w tym głównie zarząd oraz rady nadzorcze, jak i zewnętrznych, takich jak potencjalni i aktualni inwestorzy, deponenci czy osoby zajmujące się nadzorem i utrzymywaniem stabilności całego sektora bankowego. Stąd też istotne jest, aby dokonać wyboru zestawu mierników oceny banków, który z jednej strony będzie zaspokajał oczekiwania osób dokonujących owej oceny, a z drugiej pozwalał na dokonywanie porównań efektów działania poszczególnych banków na przestrzeni kilku okresów. Porównywalność wyników pozwala bowiem na wyciągnięcie wniosków z podjętych lub wstrzymanych działań, lecz musi ona uwzględniać zmieniające się uwarunkowania zewnętrzne, w tym zwłaszcza dotyczące regulacji prawnych, które wpływają na sektor bankowy.

1. Perspektywy oceny funkcjonowania podmiotów

Ocena funkcjonowania każdego podmiotu, w tym także banku, powinna przebiegać w sposób odpowiadający oczekiwaniom oceniających, a więc tak, aby uwzględniać preferencje

* dr Radosław Kałużny, adiunkt w Katedrze Bankowości, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, radoslaw.kaluzny@ue.poznan.pl.

poszczególnych interesariuszy z nim związanych. Z reguły główną rolę w procesie oceny odgrywają te mierniki, które odwołują się do wielkości finansowych. Stąd też istotnym etapem doboru mierników jest w pierwszej kolejności udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakich rezultatów, związanych z jakim obszarem działalności danego podmiotu, oczekuje oceniający.

Wyróżnia się wiele grup interesariuszy, jednak najważniejszymi wydają się właściciele (akcjonariusze/inwestorzy), wierzyciele (kredytodawcy/deponenci) oraz kierownictwo (menedżerowie). Każda z tych grup zainteresowana jest zazwyczaj osiągnięciem innych celów, stąd kluczowym zadaniem dla analityka jest ustalenie takiej perspektywy analizy, która będzie odpowiednia dla końcowego odbiorcy analizy. Z reguły, analiza podmiotu, w tym banku, opiera się na danych pochodzących ze sprawozdań finansowych. Jakkolwiek takie podejście ma swoje uzasadnienie, ponieważ dzięki (koniecznej w przypadku banków) weryfikacji tychże sprawozdań przez niezależnego biegłego rewidenta uzyskuje się zapewnienie, że sprawozdania takie są (bądź nie są) w istotnej części zgodne z przyjętymi zasadami/polityką rachunkowości oraz odpowiednimi regulacjami prawnymi¹. Z drugiej jednak strony, dokonując analizy w oparciu o sprawozdania finansowe, a zwłaszcza interpretując wskaźniki oparte na danych pochodzących z tychże sprawozdań należy pamiętać, że dane zawarte w sprawozdaniach finansowych są:

- danymi historycznymi, a więc odzwierciedlającymi efekty działań z przeszłości, przez co wnioskowanie na ich podstawie po kilku miesiącach może doprowadzić do błędnych konkluzji,
- są, przynajmniej w części dotyczącej danych bilansowych, danymi na określony dzień (tak zwany dzień bilansowy), a więc istnieje prawdopodobieństwo, że już nawet następnego dnia sytuacja majątkowo-finansowa ukazywana w bilansie może znacząco odbiegać od tej, którą widać według stanu na dzień bilansowy,
- powinny być analizowane łącznie, to znaczy, że poza danymi pochodzącymi z bilansu i rachunku zysków i strat² (a więc typowymi danymi o charakterze liczbowym) należy zapoznać się z danymi liczbowymi, ale i opisowymi zawartymi w informacji dodatkowej, czyli w kolejnym elemencie sprawozdania finansowego.

Pamiętając o wskazanych ograniczeniach podczas budowania wskaźników służących ocenie dokonań każdego podmiotu, w tym również banku, zazwyczaj różnicuje się zestaw wskaźników pomocnych tejże ocenie, ze względu na osobę, dla której przeznaczone są

¹ W przypadku banków posiadających siedzibę na terenie Polski tymi regulacjami są ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości (DzU 2013, poz. 330 z późn. zm.), zwana dalej UoR lub Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, zwane dalej MSR, o których mowa w art. 2 ust. 3 UoR.

² Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto, że bank sporządza sprawozdanie finansowe w oparciu o regulację UoR, stąd jego sprawozdanie finansowe składa się z następujących elementów: bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływów pieniężnych, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz informacji dodatkowej. W przypadku banków sporządzających sprawozdania zgodnie z MSR, sprawozdania finansowe składają się ze sprawozdania z sytuacji finansowej na koniec danego okresu, sprawozdania z całkowitych dochodów za dany okres, sprawozdania ze zmian w kapitale własnym za dany okres, sprawozdania z przepływów pieniężnych za dany okres, oraz informacji dodatkowych o polityce rachunkowości oraz informacji objaśniających.

przygotowywane informacje. I tak, jeżeli informacje przeznaczone są dla kierownictwa, wówczas zazwyczaj najbardziej interesujące są informacje dotyczące bieżącej działalności (analiza operacyjna), gospodarowanie powierzonymi podmiotowi zasobami oraz zyskowość prowadzonej działalności. Wielkościami najczęściej wykorzystywanymi są wówczas:

- w odniesieniu do analizy operacyjnej:
 - marża brutto,
 - EBIT,
 - EBITDA,
 - poziom kosztów operacyjnych;
- w odniesieniu do oceny gospodarowania zasobami:
 - rotacja zapasów,
 - okres inkasa (ściągnięcia) należności,
 - okres spłaty (regulowania) zobowiązań;
- w odniesieniu do oceny zyskowości:
 - zwrot z aktywów po opodatkowaniu,
 - ekonomiczna wartość dodana,
 - strumień wolnej gotówki.

Przyjęcie perspektywy właścicieli (inwestorów lub potencjalnych inwestorów) determinuje wybór wskaźników odnoszących się do zwrotu z dokonanych/planowanych inwestycji (w podmiot objęty analizą), podziału zysku, a także wskaźników rynku kapitałowego. W tym przypadku najczęściej wykorzystywane wielkości to:

- w odniesieniu do zwrotu z inwestycji:
 - zwrot z kapitału własnego,
 - zysk przypadający na 1 akcję,
 - strumień gotówki przypadający na 1 akcję;
- w odniesieniu do podziału zysku:
 - dywidenda przypadająca na 1 akcję,
 - stopa dywidendy,
 - pokrycie dywidendy;
- w odniesieniu do kryteriów rynku kapitałowego:
 - wskaźnik cena/zysk,
 - wskaźnik wartości cena/wartość księgową.

Z kolei zaś punkt widzenia kredytodawców/osób finansujących dany podmiot rzutuje na wybór wskaźników opisujących płynność finansową, stopień wykorzystywanej dźwigni finansowej i obsługi zadłużenia. Kluczowe są przy tym wielkości takie, jak:

- w odniesieniu do płynności finansowej:
 - wskaźnik płynności bieżącej,
 - wskaźnik płynności szybkiej,
 - wartość przy szybkiej sprzedaży;

- w odniesieniu do dźwigni finansowej:
 - zadłużenie aktywów,
 - udział zadłużenia w kapitale stałym,
 - relacja zadłużenia do kapitału własnego;
- w odniesieniu do obsługi zadłużenia:
 - pokrycie obciążeń odsetkowych,
 - pokrycie obsługi zadłużenia,
 - pokrycie stałych obciążeń,
 - analiza źródeł przepływów pieniężnych (Helfert 2004: 142–185).

2. Ocena funkcjonowania banków

W przypadku banków, a więc instytucji będących podmiotami zaufania publicznego, istnieje dodatkowo inny interesariusz żywo interesowany sytuacją każdego banku. Jest nim oczywiście instytucja sprawująca nadzór nad całym sektorem bankowym, ponieważ poprzez nadane uprawnienia ma ona stać na straży interesów klientów (głównie deponentów powierzających bankom swoje oszczędności), a także stabilności całego sektora finansowego, której kluczowym składnikiem jest właśnie sektor bankowy. O tym, jak istotna jest rola banków może świadczyć chociażby fakt, iż upadek jednego banku może przyczynić się do (Kałużny 2010: 525–527):

- utraty przez społeczeństwo zdeponowanego w nim majątku (a w przypadku masowej chęci wypłacania zdeponowanych w bankach oszczędności doprowadzi to z reguły do przeniesienia się problemów również na inne banki),
- likwidacji placówek bankowych (co pociąga za sobą między innymi zwolnienia pracowników),
- obniżenia skłonności do oszczędzania w społeczeństwie,
- zmniejszenia podaży kredytów.

Z tego też względu w przypadku banków spotyka się zazwyczaj inny zestaw wskaźników służący ocenie kondycji. Wskaźniki te odnoszą się do (Kopiński 2008: 138):

- adekwatności kapitałowej,
- płynności finansowej,
- jakości aktywów i pasywów,
- rentowności,
- wykorzystania zasobów,
- rynku giełdowego.

Z zestawienia wynika, że pewne grupy wskaźników są zbliżone do wskaźników służących ocenie podmiotów niebędących bankami, lecz nawet pomimo zbliżonego nazewnictwa, ich budowa jest zazwyczaj różna. Wynika to ze specyfiki działalności banków, a co za tym idzie, również z powodu zupełnie innego sposobu ukazywania informacji w sprawozdaniu finansowym banku, w porównaniu do instytucji nie-banków. Zgodnie bowiem

z UoR, sprawozdanie finansowe banków składa się z tych samych elementów, co sprawozdania finansowe podmiotów niebankowych, jednak już sama zawartość bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływów pieniężnych czy zestawienia zmian w kapitale własnym jest zupełnie inna³.

Wracając do wskaźników wykorzystywanych dla oceny banków należy wskazać, iż oceną adekwatności kapitałowej, będącą najczęściej syntetycznym miernikiem tego, czy bank posiada kapitał odpowiedni (adekwatny) do skali i rodzaju podejmowanego przez siebie w trakcie prowadzenia działalności ryzyka, jest współczynnik wypłacalności. Jego algorytm na przestrzeni lat zmienia się w zależności od tego, jakie elementy składowe ma on uwzględniać. Z reguły jednak, co z resztą wynika zarówno z przyjętych porozumień międzynarodowych, jak i krajowych regulacji prawnych, jego wartość nie powinna być mniejsza niż 8%⁴. W jednej z pierwszych postaci współczynnik ten był relacją funduszy własnych banku do jego aktywów i zobowiązań pozabilansowych ważonych ryzykiem (1) – współczynnik wypłacalności w brzmieniu zdefiniowanym w 1988 roku (Iwanicz-Drozdowska 2005):

$$W = (f_p + f_u - f_{pomn})/r_{kr} \quad (1)$$

gdzie:

- W – współczynnik wypłacalności,
- f_p – fundusze podstawowe banku,
- f_u – fundusze uzupełniające banku,
- f_{pomn} – pozycje pomniejszające fundusze banku,
- r_{kr} – ekspozycja banku na ryzyko kredytowe.

Budowa współczynnika wypłacalności odzwierciedlała oczekiwania nadzorców krajowych systemów bankowych, zgodnie z którymi, dzięki posiadaniu odpowiedniej wysokości funduszy, będzie je można potraktować jako swoistego rodzaju bufory amortyzujące straty spowodowane przez zmaterializowane w trakcie działalności bankowej ryzyko kredytowe. Z biegiem lat okazało się jednak, iż ryzyko kredytowe nie jest jedynym (a w niektórych przypadkach nawet najistotniejszym) typem ryzyka powodującym straty w bankach. Stąd też dokonano pewnej nowelizacji współczynnika wypłacalności, która polegała z jednej strony na powiększeniu bazy kapitałowej o kapitały krótkoterminowe, zaś potencjalne straty o te wynikające ze ziszczenia się ryzyka rynkowego (2) – współczynnik wypłacalności w brzmieniu zmodyfikowanym w CRD II (Kopiński 2008).

$$W = (f_p + f_u - f_{pomn} + k_{kr})/(r_{kr} + 12,5r_{rynk}) \quad (2)$$

³ Por. załącznik nr 1 i załącznik nr 2 do UoR.

⁴ W polskich regulacjach minimalną wielkość współczynnika wypłacalności wyznacza art. 128 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (DzU 2012, poz. 1376 z późn. zm.).

gdzie:

- W – współczynnik wypłacalności,
- f_p – fundusze podstawowe banku,
- f_u – fundusze uzupełniające banku,
- f_{pomn} – pozycje pomniejszające fundusze banku,
- k_{kr} – kapitał krótkoterminowy,
- r_{kr} – ekspozycja banku na ryzyko kredytowe,
- r_{rynk} – ekspozycja banku na ryzyko rynkowe.

Ostatecznie okazało się, że współczynnik wypłacalności, obliczany zgodnie z algorytmem zawartym w regulacjach CRD II, także nie w pełni odzwierciedla ponoszone przez banki ryzyko (oraz potencjalne straty powstałe z tego tytułu), ponieważ całkowicie pomija ryzyko operacyjne, sformułowano więc kolejną jego wersję, znaną w literaturze jako zgodną z Nową Umową Kapitałową (3) – współczynnik wypłacalności w brzmieniu zmodyfikowanym w Nowej Umowie Kapitałowej (Kopiński 2008).

$$W = (f_p + f_u - f_{pomn} + k_{kr}) / [r_{kr} + 12,5(r_{rynk} + r_{oper})] \quad (3)$$

gdzie:

- W – współczynnik wypłacalności,
- f_p – fundusze podstawowe banku,
- f_u – fundusze uzupełniające banku,
- f_{pomn} – pozycje pomniejszające fundusze banku,
- k_{kr} – kapitał krótkoterminowy,
- r_{kr} – ekspozycja banku na ryzyko kredytowe,
- r_{rynk} – ekspozycja banku na ryzyko rynkowe,
- r_{oper} – ekspozycja banku na ryzyko operacyjne.

W przypadku analizy współczynnika wypłacalności, będącego, przypomnijmy, syntetycznym wskaźnikiem adekwatności banku, wymaga się, aby jego wartość wynosiła przynajmniej 8%⁵. Niższa jego wartość jest dla nadzoru bankowego, ale również osób finansujących bank (w tym deponentów), ostrzeżeniem o zbliżających się możliwych problemach z wywiązywaniem się przez bank ze swoich zobowiązań. Z drugiej zaś strony, zbyt wysoka wartość tego współczynnika (przewyższająca 20%) może być oznaką nieefektywnego wykorzystywania powierzonych bankowi funduszy.

Pomiaru **plynności finansowej banku**, a więc jego zdolności do terminowego wywiązywania się ze zobowiązań, zazwyczaj dokonuje się poprzez wykorzystania wskaźników, w których licznikiem są wartości aktywów zapadalnych w danym przedziale czasowym,

⁵ Zgodnie z art. 128, ust. 1 pkt 3 prawa bankowego, w przypadku banków działających w oparciu o polskie regulacje prawne w ciągu pierwszych 12 miesięcy od założenia banku współczynnik wypłacalności nie może być jednak niższy niż 15%, zaś w kolejnych 12 miesiącach nie może być niższy niż 12%.

zaś mianownikiem – wartości pasywów wymagalnych w tym samym przedziale czasowym (wzór 4 – Budowa wskaźników płynności banku).

$$W_{pt} = \text{aktywa}_t / \text{pasywa}_t \quad (4)$$

gdzie:

- W_{pt} – wskaźnik płynności w przedziale czasowym t ,
- aktywa_t – aktywa zapadalne w przedziale czasowym t ,
- pasywa_t – pasywa wymagalne w przedziale czasowym t .

Zazwyczaj przyjmuje się również, że przedziałami czasowymi wykorzystywanymi do analizy płynności finansowej banku są okresy zapadalności aktywów i wymagalności pasywów:

- I grupy – płatnych na żądania (*a vista*),
- II grupy – do 1 miesiąca,
- III grupy – powyżej 1 do 3 miesięcy,
- IV grupy – powyżej 3 do 6 miesięcy,
- V grupy – powyżej 6 do 12 miesięcy,
- VI grupy – powyżej 12 do 24 miesięcy,
- VII grupy – powyżej 24 miesięcy do 5 lat,
- VIII grupy – powyżej 5 lat.

Wartość zbudowanych w taki sposób wskaźników płynności finansowej jest zazwyczaj różna dla różnych przedziałów zapadalności aktywów i wymagalności pasywów. I tak, z reguły wskaźnik dla grup I–V oscyluje w okolicach jedności, a nawet ją przekracza, co wynika z tego, iż z jednej strony (po stronie aktywów) znajdują się w tym przedziale założone przez bank depozyty na rynku międzybankowym o relatywnie krótkim okresie trwania, a z drugiej strony większość przyjętych przez bank depozytów oraz zaciągniętych na rynku międzybankowym kredytów ma zazwyczaj taki właśnie okres wymagalności. Z kolei w grupach VI–VIII wskaźnik ten przyjmuje wartość poniżej jedności, co jest skutkiem udzielania długoterminowych kredytów bankowych (inwestycyjnych dla podmiotów gospodarczych czy mieszkaniowych dla ludności). Wyjątkiem może być sytuacja, w której bank uzyskuje długoterminowe finansowanie (z reguły celowe, na przykład przeznaczone na stworzenie portfela kredytów mieszkaniowych czy konsumpcyjnych), zazwyczaj od swojego właściciela – banku spółki-matki.

Poza tymi wskaźnikami, działający przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego (zwany dalej Komitetem Bazylejskim), skupiający przedstawicieli instytucji nadzorujących krajowe sektory bankowe państw rozwiniętych, odpowiadając na zarzuty powstałe w trakcie kryzysu gospodarczego końca I dekady XXI wieku postanowił monitorować płynność banków poprzez ustanowienie dwóch nowych wskaźników opisujących sytuację banków. Pierwszym z nich jest wskaźnik odzwierciedlający dążenie do sytuacji, w której banki osiągną właściwą krótkoterminową ochronę przed

skutkami zrealizowania się ryzyka płynności finansowej, czego widocznym rezultatem będzie posiadanie odpowiedniego poziomu aktywów o wysokiej jakości, możliwych do natychmiastowego upłynnienia w przypadku problemów finansowych. Poziom ten, stosownie do regulacji bazylejskich, jest mierzony wskaźnikiem LCR (ang. *Liquidity Coverage Ratio*), czyli wskaźnikiem krótkoterminowego pokrycia płynności (5)⁶.

$$LCR = \text{aktywa}_{wp} / \text{wpływy}_{30} \quad (5)$$

gdzie:

- LCR – wskaźnik LCR,
- aktywa_{wp} – aktywa płynne o wysokiej jakości,
- wpływy_{30} – wpływy netto w ciągu kolejnych 30 dni.

Wskaźnik LCR bazuje na założeniu, że posiadane przez bank aktywa płynne o wysokiej jakości, które nie są obciążone żadnym tytułem osób trzecich (czyli na przykład nie stanowią one zabezpieczenia osób trzecich w związku z prowadzoną przez banki działalnością), muszą wystarczyć na pokrycie wydatków gotówkowych netto banku przewidzianych w 30-dniowym horyzoncie czasowym przy założeniu, że wystąpi scenariusz zdarzeń, mogących spowodować ponadnormatywne wypływy gotówki. Oznacza to, iż wartość wskaźnika LCR nie może być niższa aniżeli 1. Wartość krytyczną na poziomie jedności oraz 30-dniowy horyzont czasowy przyjęto wychodząc z założenia, że w ciągu takiego okresu bank (ewentualnie wspólnie z nadzorcą/regulatorem sektora bankowego), u którego pojawia się kryzys w zakresie płynności finansowej, powinien podjąć działania zmierzające do ustabilizowania swojej sytuacji bądź też sytuacja ta powinna w ciągu 30 dni sama ulec polepszeniu.

Z kolei drugim celem Komitetu Bazylejskiego jest zachęcanie banków do podejmowania nowych inicjatyw, prowadzących w długim okresie do zapewnienia większej elastyczności w pozyskiwaniu finansowania działalności. Ma to być możliwe przede wszystkim dzięki pozyskiwaniu finansowania ze stabilniejszych źródeł, a miarą to określającą jest NSFR (ang. *Net Stable Funding Ratio*), czyli wskaźnik stabilnych funduszy netto (6)⁷.

$$NSFR = \text{finansowanie}_d / \text{finansowanie}_w \quad (6)$$

gdzie:

- $NSFR$ – wskaźnik NSFR,
- finansowanie_d – kwota możliwych do pozyskania źródeł finansowania,
- finansowanie_w – kwota wymaganych do pozyskania źródeł finansowania.

Zgodnie z zaleceniami Komitetu Bazylejskiego, wartość wskaźnika NSFR nie może spaść poniżej 100%, co w praktyce oznacza, że zarządzający bankami muszą zapewnić

⁶ Opracowanie własne na podstawie: Komitet Bazylejski (2010).

⁷ Opracowanie własne na podstawie: Komitet Bazylejski (2010).

kwotę finansowania większą aniżeli środki wymagane w celu realizacji zobowiązań o charakterze długoterminowym (powyżej 1 roku).

Kolejną grupą wskaźników charakteryzujących kondycję banku są wskaźniki jakości aktywów. Ułatwiają one, przynajmniej wstępna, analizę portfela kredytowego oraz wstępne wnioski na temat prowadzonej przez bank polityki kredytowej, rozumianej jako ogół przyjętych i wdrożonych działań związanych z wyborem rodzajów udzielanych kredytów, procedurami towarzyszącymi procesom analizy wniosków kredytowych, późniejszego monitorowania kredytów, a także sposobów ich windykowania oraz zarządzania ryzykiem związanym z poszczególnymi subportfelami kredytowymi na poziomie całego banku. W przypadku banków sporządzających sprawozdania finansowe w oparciu o UoR, podziału portfela kredytowego, ze względu na jego jakość dokonuje się w oparciu o przepisy wykonawcze⁸, zgodnie z którymi ekspozycje kredytowe⁹ są dzielone na następujące klasy ryzyka (uzależnione od terminowości spłaty, a w przypadku pozostałych ekspozycji kredytowych, będących w istocie przede wszystkim ekspozycjami w stosunku do podmiotów gospodarczych, również uzależnione od sytuacji ekonomiczno-finansowej kredytobiorcy):

- normalne,
- pod obserwacją,
- poniżej standardu,
- wątpliwe,
- stracone (Kałużny 2009).

Im wyższy jest udział wartości kredytów nie zaliczonych do kategorii „normalne” w ogólnej wartości udzielonych kredytów, tym portfel kredytowy banku oceniany jest krytyczniej. Wskaźniki jakości aktywów są zazwyczaj budowane w ten sposób, że w liczniku znajduje się wartość kredytów pozostałych do spłaty w podziale na poszczególne klasy ryzyka (wg terminologii z rozporządzenia), zaś w mianowniku wartość kredytów ogółem. Wartością oczekiwaną jest przy tym jedność w przypadku wskaźnika odnoszącego się do kredytów zaliczonych do klasy ryzyka „normalne” i wartości zmierzające do zera w odniesieniu do wskaźników dla pozostałych klas ryzyka.

W przypadku wskaźników dotyczących rentowności, wykorzystania zasobów oraz wskaźników rynku kapitałowego można stwierdzić, iż ich budowa nie odbiega zasadniczo od tożsamyh wskaźników wyliczanych dla podmiotów z sektora niebankowego, stąd nie będą one przedmiotem dalszych rozważań w niniejszej publikacji.

⁸ Chodzi o rozporządzenie Ministerstwa Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków (DzU 2008, nr 235, poz. 1589, z późn. zm.), zwane dalej rozporządzeniem.

⁹ Ekspozycje kredytowe definiowane są jako bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzycelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzycelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym, z wyłączeniem: a) odsetek i prowizji, także skapitalizowanych; b) wierzycelności od podmiotów zależnych od banku, jeżeli: 1) zaangażowanie kapitałowe banku w te podmioty wycenione jest metodą praw własności, na podstawie art. 63 ustawy o rachunkowości oraz 2) poziom rezerw tworzonych przez te podmioty jest nie niższy niż poziom obliczony zgodnie z zasadami określonymi w tymże rozporządzeniu.

3. Wpływ zmiany regulacji prawnych na ocenę funkcjonowania banków

Jedną z naczelnych zasad dokonywania analizy podmiotów na przestrzeni kilku okresów (lat) i wyciągania z teŝej analizy wiarygodnych wniosków jest stosowanie takich samych narzędzi oceny, wykorzystujących dane wejściowe raportowane według takich samych regulacji. Niestety, analiza zmian zachodzących w latach 1990–2013 dowodzi, że na przestrzeni kilkunastu lat zmieniały się zasady, według których przygotowywano dane wejściowe zasilające system oceny banków. W przypadku banków funkcjonujących w oparciu o polskie prawo bankowe wynikało to głównie z kilku powodów.

Pierwszym z nich były zmiany w zakresie regulacji dotyczących prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz sporządzania sprawozdań finansowych przez banki. Zmiany te, w największym stopniu wchodzące w życie w odniesieniu do sprawozdań finansowych sporządzanych za 2005 rok, zobligowały podmioty (w tym również banki) do zastosowania zmodyfikowanych zasad dotyczących uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania oraz sposobu prezentacji instrumentów finansowych, którymi w przypadku banków są między innymi posiadane akcje, wykorzystywane do zarządzania ryzykiem pochodne instrumenty finansowe, a przede wszystkim udzielone przez nie kredyty i pożyczki bankowe. Zmiany te spowodowały „małą rewolucję” w bankach, gdyż przyczyniły się rozbudowania posiadanych baz danych banków (z bazami kredytowymi na czele) o informacje niezbędne dla potrzeb raportowania. Spowodowało to, że w bazach kredytowych obok harmonogramów spłaty kredytów (tak zwanych nominalnych), według których następowały spłaty zobowiązań klientów wobec banków, pojawiły się również harmonogramy wykorzystywane jedynie dla celów sprawozdawczości (tak zwane efektywne) i to właśnie te drugie stały się podstawą do oceny działalności banków. W efekcie, dane pochodzące z lat sprzed 2004 roku raportowane były według innych kryteriów aniżeli w okresie późniejszym.

W drugiej kolejności należy wspomnieć o tym, że począwszy od sprawozdań finansowych banków sporządzanych za 2005 rok, część z nich może być sporządzana w oparciu o MSR, a część w oparciu o regulacje UoR. Stało się tak w wyniku zmiany w UoR, która nałożyła obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych banków w oparciu o MSR, co prawda jedynie na poziomie sprawozdań skonsolidowanych. Jednocześnie jednak wprowadzono zapis pozwalający (fakultatywnie) bankom, których sprawozdania skonsolidowane (lub sprawozdania skonsolidowane ich spółek-matek) sporządzane są zgodnie z regulacjami MSR, na stosowanie tych samych regulacji na poziomie sprawozdań jednostkowych. Oczywiście, korzystając z możliwości uproszczenia sobie procesu raportowania, większość banków wykorzystała taką możliwość i w efekcie, biorąc pod uwagę stan na koniec 2013 roku, jedynie banki spółdzielcze oraz małe banki komercyjne (działające w formie spółki akcyjnej) nie posiadające swojej grupy kapitałowej, sporządzają sprawozdania finansowe zgodnie z UoR, ponieważ reszta stosuje regulacje MSR. Doprowadziło to do stanu, w którym istnieje problem z porównywalnością danych poszczególnych banków (tych sporządzających sprawozdania zgodnie z UoR ze sporządzającymi sprawozdania finansowe zgodnie

z MSR). Pomimo bowiem coraz większej zbieżności regulacji krajowych z MSR, istnieje nadal wiele obszarów sprawozdawczości o odmiennych zasadach (choćby wyceny) w obu tych systemach prawnych, a jednym z takich obszarów jest między innymi obszar instrumentów finansowych. Wystarczy jedynie wspomnieć o tym, że banki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z UoR, dla potrzeb wyceny portfela kredytowego stosują regulacje rozporządzenia w sprawie zasad tworzenia rezerw, zaś banki stosujące MSR wyceniając portfele kredytowe stosują odpowiednie (różne od rozporządzenia) regulacje międzynarodowe, uwzględniające tak zwaną koncepcję utraty wartości.

Trzecim poważnym problemem, z którym należy się liczyć analizując sposób funkcjonowania banków na przestrzeni lat jest również otoczenie prawne, w jakim banki te działają. Zakładając, że nie mielibyśmy do czynienia z problemami natury czysto rachunkowej (wspomnianymi w poprzednich dwóch akapitach), należy podkreślić, że nie można bez głębszej refleksji porównywać wyników banków działających w czasie po przyjęciu przez krajowy nadzór bankowy ograniczeń (opublikowanych w postaci rekomendacji) w sposobie i skali prowadzonej akcji kredytowej z wynikami pochodzącymi z okresu sprzed tychże ograniczeń. Przywołać przy tym należy rekomendacje R, S1, S2 i T Komisji Nadzoru Finansowego, które co prawda nie są źródłem prawa o randze ustawy czy rozporządzenia, lecz w praktyce ich stosowanie przez banki jest nieodzowne w celu otrzymania pozytywnej oceny nadzorcy z kontroli przeprowadzanej w banku.

Poza zmianami w regulacjach zmieniały się również algorytmy mierników oceny oraz nawet zestawy mierników wykorzystywanych do syntetycznej oceny funkcjonowania banków. Nie tylko bowiem zupełnie inną postać ma współczynnik wypłacalności, a więc kluczowy miernik służący ocenie kondycji banku, ale również należy wskazać, że pojawiły się nowe (lepiej) wskaźniki oceny (na przykład oceniające płynność finansową banku wskaźniki LCR i NSFR). Nasuwają się przy tym pytania o to, czy nowe wskaźniki są rzeczywiście bardziej miarodajne do oceny banków, w porównaniu ze wskaźnikami wykorzystywanymi w przeszłości, które przecież wcześniej też były oceniane jako najlepsze (sic!). A jeśli nawet odpowiedź na tak postawione pytanie jest twierdząca, to w jaki sposób dokonać dynamicznej oceny działalności banków na przestrzeni kilku lat, skoro wcześniej w bankach nie gromadzono danych niezbędnych dla wyliczenia nowowprowadzonych mierników oceny.

Te wszystkie fakty i wątpliwości sprawiają, że o ile w ogóle możliwa jest rzetelna, zakończona wiarygodnymi wnioskami analiza kondycji i funkcjonowania banków na przestrzeni kilku lat, to jest ona ograniczona jedynie do kilku obszarów, z uwzględnieniem poprawki na zmieniające się regulacje rachunkowe, otoczenie prawne związane z działalnością operacyjną banków (*vide* rekomendacje nadzoru) oraz zmieniającymi się preferencjami dotyczącymi zestawu mierników/wskaźników wykorzystywanych podczas dokonywania analizy. Przestrzec należy jednak przed wyciąganiem pochopnych wniosków podczas dokonywania analizy porównawczej różnych banków, przy całkowitym pominięciu różnic w informacjach zawartych w danych wejściowych (sprawozdaniach finansowych banków) raportowanych zgodnie z różnymi kryteriami (UoR bądź MSR).

Literatura

- Helfert E.A. (2004), *Techniki analizy finansowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Iwanicz-Drozdowska M. (2005), *Zarządzanie finansowe bankiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kałużny R. (2009), *Pomiar ryzyka kredytowego banku. Aspekty finansowe i rachunkowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kałużny R. (2010), *Skutki kryzysu. Nowe spojrzenie na rolę banków*, w: *Bankowość a kryzys na rynkach finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (UEP), Poznań, s. 525–531.
- Kopiński A. (2008), *Analiza finansowa banku*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2013, poz. 330 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, DzU 2012, poz. 1376 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, DzU 2001, nr 149, poz. 1674, z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministerstwa Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, DzU 2008, nr 235, poz. 1589, z późn. zm.
- Rekomendacja R Komisji Nadzoru Finansowego dotycząca zasad identyfikacji bilansowych ekspozycji kredytowych, które utraciły wartość, wyznaczania odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości bilansowych ekspozycji kredytowych oraz rezerw na pozabilansowe ekspozycje kredytowe, stanowiąca załącznik do uchwały nr 151/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 7 czerwca 2011 r.
- Rekomendacja S (I) dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi finansującymi nieruchomości oraz zabezpieczonymi hipotecznie, stanowiąca załącznik do uchwały nr uchwały nr 18/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 25 stycznia 2011 r.
- Rekomendacja S (II) dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, stanowiąca załącznik do uchwały nr 391/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r.
- Rekomendacja T dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, stanowiąca załącznik do uchwały nr uchwały nr 52/2010 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 23 lutego 2010 r.
- Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring*, Basel Committee on Banking Supervision (2010), Basel, BSBS 188.

EVALUATION OF THE BANKS IN THE LIGHT OF CHANGING REGULATIONS

Abstract: *Purpose* – Presentation of the measures used in the evaluation banks' activity and the constraints arising from changes in regulations on banks.

Design/Methodology/approach – Analysis of legislation, analysis of literature, analysis of financial statements released by the banks

Findings – Pointing the limitations due to changes in the method of preparation of input data by banks, and changes in the set of evaluation measures used, and the algorithm of the individual indicators / ratios.

Originality/value – A critical look at the selection criteria of the assessment of banks and the possibility of making comparisons in terms of the functioning of banks over several periods.

Keywords: financial statements of the bank, banks' assessment, evaluation of banks and performance measures adequate to banking sector, financial ratios appropriate for the bank

Cytowanie

- Kałużny R. (2014), *Ocena funkcjonowania banków w świetle zmieniających się regulacji prawnych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 802, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 65, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 499–510; www.wneiz.pl/frfu.